

Fragmenten uit de geschiedenis van de buurtschap Austerlitz.

door W. Grapendaal.

Ontstaan

Vóór 1804, toen de stichter van de buurtschap Austerlitz, de luitenant-generaal A. F. L. V. de Marmont met zijn Franse-Bataafse troepen in het kampement op de heidelanden verblijf hield, werden op 20 Februari 1803 in het dorp Zeyst 4 compagniën van het 8e Regiment Franse Huzaren ingekwartierd. Op 28 Mei d.a.v. sloegen een kapitein, een luitenant en 87 sapeurs hun kampen onder Zeyst op en op 29 Mei vond weder een inkwartiering plaats en wel van 2 kapiteins, 1 luitenant en 45 mineurs.

Geregeld werd de Schout van Zeyst met inkwartiering lastig gevallen, hetgeen vele beslommeringen met zich medebracht. Toch was het verblijf dezer militairen maar een voorspel van wat er op de heidelanden onder Zeyst zou plaats vinden.

De oorlogsverklaring van Engeland aan Frankrijk op 18 Mei 1803 deed Napoleon besluiten zes legercorpsen bij het Kanaal samen te trekken om een landing in Engeland te kunnen bewerkstelligen. De Bataafse republiek (bestaande uit het tegenwoordige Nederland en België) moest als bondgenoot van Frankrijk bezetting toelaten van en militairen leveren aan het 2e legercorps, aanvankelijk onder het bevel van Victor en vanaf Maart 1804 onder dat van De Marmont. Dit 2e legercorps bestond, behalve uit het Bataafse leger, uit 6 regimenten Franse Infanterie en 2 regimenten Franse Cavalerie, tezamen 36.000 man sterk, welke legermacht in 2 divisies verdeeld was. De eerste divisie, bestemd voor de expeditie tegen Engeland, zou te Texel worden ingescheept en bestond uit 22.000 man Bataven en Fransen; de overige troepen lagen als bezetting ter bewaking van de Republiek in het land verspreid.

Aanvankelijk, namelijk in 1803, was de Lt. generaal De Marmont met een zijner legeronderdelen ingekwartierd in de Stad Utrecht, waar hij zijn hoofdkwartier gevestigd had. Zijn troepenmacht ontbrak het aan veel, waar nog bij kwam, dat de gezondheid en geoefendheid veel te wensen overliet. Om hierin verbetering te brengen toog de jonge en voortvarende Lt. generaal, die zich in de van Napoleon's luimen afhankelijke Republiek een despotisch gezag aanmatigde, onmiddellijk aan het werk met als gevolg, dat De Marmont met zijn generaals en officieren een inspectietocht hield op de onafzienbare heide nabij Zeist om daar een geschikte plaats voor een kamp te zoeken. Hier stelde hij de plaats vast waar het kamp zou komen. De tenuitvoerlegging van zijn plannen ging echter aanvankelijk niet zo gemakkelijk. Eerst wilde Napoleon zijn toestemming niet geven. Verder trachtte de Bataafse regering De Marmont van zijn voornemen af te brengen, omdat zij een verhoging van de kosten voor-

zag. Bovendien voelden zijn eigen generaals er weinig voor de gezellige Hollandse steden te verlaten om ergens op de heide te gaan kamperen. De Bataafse regering had De Marmont er op gewezen, dat het onmogelijk was om op de heide te kamperen, omdat er geen water te vinden was. Hij loste dit probleem echter op door een waterput te laten graven. Zelf keurde hij het water, dat van uitstekend gehalte bleek te zijn en ging toen met voortvarendheid te werk. Het graven van een der putten, welke een diepte had van 30-45 voet, had volgens het Register van de „Dorpslasten van 1780-1810 van Zeyst, Stoetwegen en Cattenbroeck” reeds plaats op 31 Mei 1804.

De opdracht omvatte het maken van een 30-tal van die putten; om elke put werden de tenten van de verschillende legerafdelingen geplaatst. De Marmont moet zelf een plek in het kamp uitgezocht hebben waar hij zich installeerde in een grote witte tent, welke de Bataafse regering speciaal voor hem had laten maken. Alle tegenwerking ten spijt, slaagde hij er in zijn manschappen op de „Heide bij Zeist” in het zgn. „Napoleon kamp” samen te brengen.

Had De Marmont reeds veel tegenwerking ondervonden, nog meer tegenslag wachtte hem.

Toen hij zijn leger van 20758 man op 20 Juni 1804 bij heldere zomerhemel de tenten liet opslaan, begon deze plotseling door samenpakkende donkere wolken te verduisteren. Het regende al spoedig zoals het in geen tijden in Holland geregend had; de grond werd doorweekt en weldra moesten ongeveer 400 man in het hospitaal te Utrecht opgenomen worden. De anderen bleven ontevreden op de heide achter en Generaal De Marmont kreeg van al deze ellende de schuld. Maar zoals aan alles een einde komt, kwam dit ook aan de regenval.

In het kamp van Napoleon, dat ongeveer 3 km lang en $\frac{1}{2}$ km breed moet zijn geweest en zich uitstreckte van 't Noordhout langs de Kamperlinie tot de Odijkersteeg (Odijkerweg), onstond toen grote bedrijvigheid. De soldaten geraakten druk in de weer om hun natte pluim te drogen, anderen sleepten doorweekte dekens naar buiten om die uit te wringen en in de zon te drogen. Om de legerafdelingen - zo vertelt ons P. G. Bins - groeven de soldaten greppels; ze legden wallen aan van zoden en plaggen en effenden de grond. Reeds na een paar dagen was iedereen in de beste stemming. Uit eigen beweging begonnen de manschappen hun tenten te versieren met dennengroen en hei. De 400 mannen keerden hersteld uit het hospitaal terug en er kwam meer orde en regelmaat in het kampleven. Alle werkdagen werden er marsen en oefeningen gehouden, de manschappen werden getraind en het leger werd krachtig en gezond. De Marmont had zijn doel al voor de helft bereikt.

Te begrijpen is, dat voor de leger-leveranciers een gouden tijd was aangebroken. Deze werden als het ware met orders overstelpt en onder hen kreeg ook Petrus Jodocus van Oosthuyze rijkelijk zijn deel.

Deze heer Van Oosthuyze, eigenaar en bewoner van Huize „Sper en Dal” te Rijenburg, had voor deze leveranties van textielgoederen aan de legers snel fortuin gemaakt. Oorspronkelijk schijnt hij pruikemaker geweest te zijn. Hij was geboren op 9 October 1769, trouwde met Margaretha de Jongh, dochter uit een familie van reders en touwslagers, en overleed op 27 November 1846. Volgens Gijsberti Hodenpijl was hij \pm 1790 in 's-Gravenhage gevestigd, waar hij het beroep van borduurwerker en goudstikker uitoefende. Later heeft hij

textiel- en andere bedrijven gesticht. Toen hij zich in Rijzenburg vestigde had hij daar o.a. een kousenfabriek opgericht. Van Oosthuyze was toenmaals een van de rijkste lieden van de Republiek. O.m. liet hij in de jaren 1804 en 1805 Noordoostelijk van Rijzenburg, Zeist en Driebergen, in de omgeving van het tegenwoordige Austerlitz, grote percelen heidegrond in cultuur brengen.

Door zijn leveranties aan het Franse-Bataafse leger kwam hij in 1804 in relatie met De Marmont, die, hoewel hem een prachtige generaalstent in het kamp op de heidelanden ten dienste stond, liever gebruik maakte van de door de heer Van Oosthuyze beschikbaar gestelde logeerkamer op Huize „Sper en Dal”, waar De Marmont, Rutger Jan Schimmelpenninck, Koning Lodewijk Napoleon en andere dignitarissen op vorstelijke wijze ontvangen werden.

De komst van De Marmont luidde voor J. M. d'Amblé, een Frans émigré, die tijdens de Revolutie naar ons land was uitgeweken, een nieuw tijdperk in. Bekend is van deze d'Amblé, dat hij in de zomer van 1797 te Zeist verblijf hield met het plan om de heide onder Austerlitz te ontginnen en dat hij zich later vestigde op Huize „Wallenberg”. Door de ontginning moet hij in aanraking zijn gekomen met Van Oosthuyze. Daar d'Amblé een landgenoot was van de Lt. generaal De Marmont, zal Van Oosthuyze hem wel uitgenodigd hebben om met de Lt. generaal op „Sper en Dal” kennis te komen maken en hieraan zal d'Amblé het te danken hebben gehad, zo zegt ons Dr J. E. Elias, dat hem een aandeel in de leverantiën aan het Zeisterkamp werd toegewezen, waarbij het hem stellig niet aan de voorspraak van de grote „fournisseur des armées” Van Oosthuyze zal hebben ontbroken. De vraag doet zich hier voor: van welke aard waren deze leveranties? Al is daarop geen stellig antwoord te geven, toch zijn er gegevens, die in een bepaalde richting wijzen.

Het is n.l. opvallend, dat een eenzame heidebewoner als d'Amblé in latere jaren in zeer nauwe vriendschap kwam te staan met de heren Scharff, kooplieden te Amsterdam, een verhouding, die zich, bij ontstentenis van enigerlei verwantschap, slechts uit commerciële relaties laat verklaren. Deze heren Scharff nu dreven in Amsterdam een zeer voornamelijk wijnhandel en wij mogen dus wel aannemen, dat de zeer voordelige transacties, welke door toedoen van d'Amblé door het huis Scharff met de Bataafse intendancedienst werden afgesloten, aan de vriendschap tussen de firmanten en hun client mede ten grondslag hebben gelegen. Dat het leveren van wijn voor de troepen in het kamp door De Marmont juist aan d'Amblé werd opgedragen behoeft ons niet te verwonderen. De generaal kan hem, bij het gezamenlijk middagmalen ten huize van Van Oosthuyze, waar hij vaak te gast was, als een wijnkenner hebben leren waarderen en meer was er voor de ruimhartige en joviale houwdegen niet nodig om een hem sympathieke landgenoot - op voorspraak van de gastheer - aan zich te verplichten.

De fouragering van de duizenden soldaten werd mede verzorgd door kramers, marketensters en tappers. Door De Marmont werd een oproep geplaatst, die ten doel had verschillende neringdoenden naar de legerplaats te lokken. In deze oproep vermeldde hij: „dat aan alle kooplieden, die genegen mogten zijn zich met hun winkels of kramen naar het gemelde camp te begeven, alsmede aan alle uitventers van mondbehoeften, dranken als anderszins, alle bijzondere veiligheid en bescherming toegezegd wordt”.

Nadat de fouragering en vele andere affaires door De Marmont en zijn staf geregeld waren, bleef nog één vraagstuk onopgelost en wel het geven van bezigheid aan zijn manschappen. Als hij daarin kon slagen, zou hij zijn eerzucht eerst recht beloond zien: men zou over hem gaan spreken als over iemand, die tot iets bijzonders in staat was.

De Marmont gaf bevel dat iedere dag militaire oefeningen zouden worden gehouden. In Juli van het jaar 1804 begon hij in het kamp een grootse manoeuvre te organiseren, waaraan om beurten de helft van zijn soldaten moest deelnemen, terwijl de andere helft toekeek. De manschappen marcheerden rij na rij in hun kleurige kledij over de heide, een escadron ruiters galoppeerde er tussen door en daar achter kwamen de kanonnen, door sterke paarden voortgetrokken. In het midden van de open vlakte werd halt gemaakt, de soldaten schaarden zich in een wijde kring, de vuurmonden werden opgesteld en opeens barstte een daverend salvo los, dat tot ver in de omtrek te horen was. De soldaten juichten en schreeuwden, de toeschouwers liepen op hen toe en omarmden hen en er heerste een vreugdevolle stemming in het kamp, dat wijd en zijd in Holland bekendheid begon te krijgen. In eigen equipage's en in gehuurde wisselwagens kwamen vooraanstaande personen uit Rotterdam en 's-Gravenhage, uit Noord-Holland en Gelderland, ja zelfs uit Friesland. De roep van het kamp was zo groot, dat ook de magistraten van Amsterdam het schouwspel kwamen zien en persoonlijk met De Marmont kennis kwamen maken.

Er kwamen evenwel ook nog andere dignitarissen zich presenteren echter niet om het schouwspel te zien, maar tot „uitwijzing van een proces” met andere woorden om „een vonnis te vellen”. Wat dit voor een proces was blijkt niet uit de: „Uitzittinge en omslagt weegens de Dorpslasten over de Geregten van Zeyst Mitsgaders Stoetwegen en Cattenbroeck over den jaare 1804”, maar wel blijkt daaruit, dat op 3 September van genoemd jaar bij dit proces een onderzoek werd ingesteld door: „Een President, 4 Collonels, 1 Commandant, 1 Capitain, 1 Luitenant, 2 Officierien en 1 Secretaris.”

De Schout van het Gerecht Zeyst ontving voor zijn bewezen diensten f 6 – f 6,- of f 6,30.

„In de mémoires van De Marmont wordt over „de uitwijzing” van dit proces niet gesproken, wel over de bouw van de pyramide en het stichten van een dorp. Hij schreef daarin: „Daarom besloot ik, nu de troep toch voldoende geoefend was, haar aan het werk te houden door een duurzaam monument te bouwen, dat in de toekomst de herinnering aan ons verblijf zou levendig houden en aan de overwinningen van het Franse leger. Dus nam ik het besluit een pyramide van aarde te doen bouwen, bekleed met graszoden, met hoeken van 45 graden. De zijden zouden honderd vijftig voet lang zijn en de hoogte vijf en zeventig voet. Dit plan werd met enthousiasme ontvangen en de hoofdofficierien, met mijzelf aan het hoofd, werkten even hard als de minste soldaat. In zeven en twintig dagen was het werk klaar en het werden even zoveel feestdagen.”

„Ik wilde”, zo vervolgt De Marmont, „een dorp stichten bij deze pyramide en liet daarom drie boerenhuizen bouwen voor drie soldaten van het kamp, die getrouwd waren met meisjes uit de omtrek. Ik gaf deze soldaten land, landbouwwerktuigen en pensioenen. Andere stukken land werden gekocht om verdeeld te worden onder diegenen, die zich hier wilden nederzetten en naast deze

drie huizen wilden bouwen. Dit dorp ¹⁾, dat (later) onder toezicht van de magistraat van Amsterdam gesteld werd, zou wel tot bloei gekomen zijn, maar het schijnt, dat de gebeurtenissen van de Restauratie het vernietigd hebben. Niets rest van dit alles dan de pyramide, wier duur eeuwig zal zijn en die de omwonenden met mijn naam genoemd hebben: ze is in het land bekend onder de naam van „De Marmontberg.”

Het blijkt, dat Maarschalk De Marmont zich vergist heeft, vrijwel niemand kent zijn naam meer hier in Holland en iedereen spreekt over de Pyramide van Austerlitz. Een historische vergissing, besluit Smedes, want de pyramide werd in September 1804 gebouwd terwijl de slag bij Austerlitz plaats had in December 1805.

Toch bestaat er wel verband tussen de tegenwoordige naam van de pyramide en de slag bij Austerlitz, zoals Lt. generaal F. H. A. Sabron in zijn uitvoerige verhandeling over „De Stichting en de eerste vijf jaar van het bestaan van Austerlitz” zegt.

De beide Franse divisies, die onder Zeist gekampeerd waren geweest, hebben aan de slag bij Austerlitz deelgenomen, doch niet onder leiding van De Marmont. Intussen was de Bataafse Republiek het Koninkrijk Holland geworden en bij Koninklijk Decreet van 17 Augustus 1806 nr. 7 ²⁾ had Koning Lodewijk blijkbaar om zijn broeder Napoleon te behagen, de herinnering aan de bij Austerlitz in Moravië bevochten overwinning vastgelegd, door de ontstane gemeenschap op de Zeisterheide tot een zelfstandige gemeente (Stad) te verheffen, die voortaan *Austerlitz* zou heten.

Ligging

De aanwijzing van de plaats waar de buurtschap Austerlitz zou ontstaan is te danken aan de Officieren van de Genie uit het Franse-Bataafse leger, die in het Napoleon-kamp nabij de tegenwoordige buurtschap gelegerd waren. Deze officieren, waaronder zich ingenieurs bevonden, hadden bij hun opleiding de nodige studie van grond- en waterniveau's etc. gemaakt en konden door de aldus verkregen kennis de gunstige ligging voor de te vestigen gemeenschap bepalen. Zij handelden daarbij in opdracht van de Luitenant-Generaal van de Franse en Bataafse troepen A. F. L. V. de Marmont, die uitvoering moest geven aan het Koninklijke Decreet van 17 Augustus 1806 nr. 7 van Louis Napoleon, par la Grace de Dieu et la Constitution de Royaume, Roi de Hollande. Koning Lodewijk Napoleon had in artikel 2 van voormeld Decreet o.a. bepaald, dat het te vormen dorp, hetwelk de naam *Austerlitz* zou krijgen, op de meest gezonde, vruchtbare en geschikte plaats zou worden gevestigd. Het gevolg was,

1) Dit dorp, bestaande uit drie boerenwoningen, was gelegen nabij de Marmontberg (later de Pyramide van Austerlitz). Volgens overlevering moet dit vóór 1806 de naam hebben gehad van „Marmont-ville”.

Uit art. 2 van het Koninklijk Decreet van 17 Augustus 1806 nr. 7 blijkt, dat dit dorp en het gehucht op de Zeisterheide (later de buurtschap Austerlitz) tot „Stad” verheven werd.

2) In dit decreet wordt zowel over: „Ville” (stad) als over: „commune” (gemeente) gesproken.

Het Koninklijk decreet van 11 December 1806 nrs. 3 en 4 handelt over het meer bevoonbaar maken van Austerlitz.

dat in 1806 en daarna de woningen zoveel mogelijk gebouwd werden op het langzaam oplopende gedeelte van de heidegronden, wat wordt bevestigd door een copie van een stafkaart van Zeist en omgeving, die voor dit gedeelte van het centrum der buurtgemeenschap aanwijst een hoogte van 13 en 17,8 meter plus N.A.P. en voor het laag oplopende gedeelte naar dit centrum 10, 10,2, 10,5 en 11,9 meter plus N.A.P. Daardoor kwam de buurtschap, deel uitmakende van de Zuid-Oostelijke hoek van het grondgebied der gemeente Zeist, 6 km van het centrum van Zeist af te liggen op een afstand van 5 km van Driebergen-Rijsenburg en Maarn en ongeveer 15 km van Amersfoort. Voorts kwam door deze vestiging de kern van Austerlitz op de rand van het gestuwd praeglaciaal, waar dit naar het Zuid-Westen overgaat in de fluvioglaciale mantel met fijne tot middelkorrelige zanden en enige grintrijkdom te liggen op 12,5 meter plus N.A.P.

De afstand van het centrum van Austerlitz tot de pyramide van Austerlitz bedraagt hemelsbreed 2400 m.; de Pyramide ligt op een hoogte van 49,6 plus N.A.P. In sociaal-economisch opzicht verkreeg de buurtschap een zekere eenheid door het bouwen van woningen in de oude kern, t.w. Oude Postweg-Gramserweg en naaste omgeving en de kern tussen Austerlitzseweg en Oude Postweg.

Bevolking

Over de oorspronkelijke bevolking van de buurtschap Austerlitz is weinig bekend. Dit vindt zijn oorzaak in het feit dat de Gouverneur van de Stad Austerlitz na beëindiging van zijn gouverneurschap, op 31 December 1811, het bevolkingsregister niet aan de Maire van Zeyst, de heer W. van Dam heeft overgedragen, waardoor een hiaat in de bevolkingsadministratie is ontstaan.

Voor de komst van het Franse en Bataafse leger in 1804 stonden in de omgeving van de tegenwoordige buurtschap reeds enkele verspreide boeren- en arbeiderswoningen, waarvan de bewoners echter geen gemeenschap vormden. Dit veranderde na de komst in 1804 van de Luitenant-Generaal De Marmont met zijn leger toen de daaruit afkomstige afgekeurde krijgslieden met meisjes uit de omtrek huwden. Voor de gehuwden werd overgegaan tot het bouwen van drie boerenhuizen. Door de bouw van deze woningen onstond de gemeenschap Austerlitz.

Hoe groot het aantal inwoners van Austerlitz toen was is niet bekend. Wel is in het Register van de Dorpslasten etc. een aantekening te vinden, waaruit blijkt, dat op 8 November 1805 een beschrijving plaats vond van de „Marketenters”, waaromtrent het volgende is vermeld:

„8 November 1805 komen de Bodens van den Carspele van Zeyst die op orden van het Departementaal Gerechtshoff de Namen van de Marketenters in de Kamp op te tekenen met haar woonplaatsen en daar van eene Memorie in te leveren met de Namen der dorpen in de Gemelte Kamp voorkomende”.

Als eerste bevolkingscijfer is bekend, dat dit in 1812 blijkens het Kopyboek van Brieven etc. van Zeist... 235 zielen bedroeg. Het gemeentearchief bevat helaas niet een register met de namen dezer bewoners. Wel komt men in gevoerde briefwisseling, akten van de burgerlijke stand, staatjes e.d. namen

van personen tegen, die in de eerste tien jaren van de stad Austerlitz op de voorgrond traden.

Zo vertoefde er vóór de komst van Luitenant-Generaal De Marmont met zijn leger een zekere Jean Maurice *d'Amblé*, landeigenaar en heideontginner, wonende op de hofstede „Wallenberg” achter het Zeisterbos en afkomstig uit Frankrijk. Hij was gehuwd met Mietje *Reiser*, genaamd Van der Klok, uit welk huwelijk drie kinderen werden geboren t.w.: Mimi, Jan Maurits en Jeanette *d'Amblé*.

Als eerste burger van Austerlitz trad op Etienne de *Pineda*, geboren 14 October 1750 te Lunenburgh, Gouverneur van de Stad Austerlitz. De *Pineda* was oudopperbevelhebber van het kanonnierskamp Austerlitz. Hij had zes kinderen en wel vier jongens en twee meisjes. Zijn echtgenote was reeds eerder gehuwd geweest. Als kinderen worden genoemd: Jan *Verzelen*, oud 43 jaar, in militaire dienst, Willem *Verzelen*, oud 40 jaar, in militaire dienst; Stephanus *Verzelen*, oud 38 jaar en Jan Baptist *de Pineda*, oud 26 jaar, in militaire dienst; de namen van de twee dochters worden niet genoemd.

Het inkomen van deze Gouverneur bedroeg 3570 franc of *f* 1785,- per jaar, een aanzienlijk bedrag als men bedenkt dat een daggelder 60 cent per dag of *f* 3,60 per week verdiende.

Een extract uit het Register van het verhandelde bij de Gouverneur van Austerlitz vermeldt, dat op 20 December 1809 aan Jan *van Boksel* in volle en vrije eigendom werd toegewezen een perceel grond groot 100 vierkante roeden Rijnlandse maat, „betimmert met Een Huys”. Uit latere stukken blijkt, dat Van Boksel in deze woning zijn intrek nam.

Op 20 December van genoemd jaar werd in volle en vrije eigendom gegeven aan Hendrik *van Veelen* een perceel grond om dit te bebouwen, te bezaaien of te beplanten. Uit andere bescheiden blijkt, dat Van Veelen in Austerlitz het beroep van schoenmaker uitoefende.

Tevens komen voor op de „Liste Civila De la Commune D'Austerlitz 1811”: 20 April 1811. Lammers zoon van Willem *van Doorn* en Cornelia *de Kruij*, zijn zijn echtgenote. Van Johannes Ebersbach is bekend, dat hij een gepensioneerd eerste luitenant was, geboren te Berndoff in Waldeck op 26 Maart 1759. Voorts dat hij gehuwd was en vier kinderen had. Zijn inkomen bedroeg 840 franc per jaar.

20 April 1811, Lammers zoon van Willem *van Doorn* en Cornelia *de Kruij*, zijn echtgenote.

23 Mei 1811. Christiaan *Kleindorp* gekomen uit Potsdam, zoon van Christoffel Kleindorp en Hester Loetzen, zijn echtgenote, afkomstig uit Zeist.

1 Augustus 1811 overleed Mariana Hendrika *Vos*, echtgenote van Cornelis Baajens, afkomstig uit Rysenburg.

23 December 1811 overleed Cornelis *Duiveman*.

In andere stukken treft men o.m. aan, dat in 1812 in Austerlitz woonachtig waren: Johannes van Boksel - zoals we reeds zagen werd van Boksel een huis met grond toegewezen - en Ernst *Noorland*, oud 45 jaren, daggelder.

Als gepensioneerde militairen, wonende in de buurtschap, worden genoemd: 1811. Valentijns *Koppe*, gepensioneerd sergeant.

Hij was gehuwd met Marie Elisabeth Zanen, die afkomstig was uit Driebergen.

Op 30 April 1811 overleed hun kind Marie Christiana Frederika Koppe.

1814. Pieter Scherf en Bannet Philips, beiden gepensioneerd militair.

In de Agenda van de Gemeente Zeist van September 1814 komt over Nicolaas Leddy het volgende voor: „Ook is bij mij geweest heden (12 September 1814) eenen Nicolaas Leddy dat hij met te woon heeft begeeven in Austerlis/zijnde getrouwt maar geen kinderen deselve heeft/mij sijn Papiere late sien/laast gewoont te Utregt”. Uit andere gegevens blijkt, dat Klaas (Nicolaas) Liddie (Leddy) een Fransman was.

De akten van de burgerlijke stand over 1814 vermelden de namen van: Andries *Briller*, daggelder, oud 41 jaren en die van zijn echtgenote Catharina *Leenoor*; Hendrik *Kannenbergh*, daggelder, oud 32 jaren; Cornelis Geurtsen, daghuurder, oud 40 jaren; Peter Siemond *Bond*, daghuurder, oud 26 jaren. Op 10 Juli 1813 werd te Austerlitz geboren Franciskus, zoon van Cornelis Geytenbeek, daggelder en Antonia van Garderen.

Ook komen in het archief der gemeente Zeist over 1814 en 1815 de namen voor van: Aart *van den Brink*, 57 jaar, landbouwer, woonachtig te Austerlitz; *Peek*; *Bernevelt*- thans *Barneveld* - en Jacob van *Soesbergen*. Nakomelingen van Bernevelt (Barneveld) en Van Soesbergen wonen nog in de buurtschap. Voorts Abraham *van Ee*, Cornelis *Baayens* of *Baajens* (reeds eerder genoemd); Johannes *Meiske*; allen in 1815 woonachtig in het voormalig Austerlitz, verenigd met de gemeente Zeist, zoals men het in die tijd omschreef.

Van de Burgemeester van Zeyst komt in het Kopyboek van Brieven etc. van 1811-1820 der gemeente Zeist aan de Officier bij de Rechtbank een schrijven voor d.d. 18 April 1815 over het niet nakomen van de verplichting van *Sluyters* over de aangifte van vreemdelingen, verblijvende in de buurtschap Austerlitz. Dit schrijven was van de volgende inhoud:

„Ziedaar weder een staaltje van een Austerlitz ingezetene, dagelijks stuur ik na hetzelfde om op inkomende vreemdelingen te payen, Gerrit Magery vriend bij Theodorus Sluyters, Boer aldaar, een nieuwe knegt, den dienaar vraagt hem zijn papieren en Th. Sluyters antwoord, zijn naam is Jan van der Pol, gebooren van Schraveland, oud 26 jaren, ik zal voor zijn papieren zorgen en sta voor zijn persoon in, en de volgende dag was de waarschijnlijke deserteur weg, dit geval heeft vier weken geleden ook bij hem plaats gehad, toen dezelve tog is opgepakt, en weggebragt en daar de wet zegt, hij zijn knegt moet aangeven schijnt hij zulks niet te willen doen hoewel hij zulks zeer wel weet, en zig altoos met deserteurs ophoud”.

In de buurtschap moet nog tijdelijk verblijf hebben gehouden Vrouwe *A. F. Gravelle dei Vallées*, gehuwd met P. F. D. le Cocq d'Armandville. Vermeldenswaard is de geboorteaangifte, waarbij Johannes Klomp, oud 38 jaar, wonende te Zeist, voor de Ambtenaar van de Burgerlijke Stand te Zeist verklaarde, dat op 3 November 1815, des voormiddags 9 uur *ten huize* van Pierre Francois le Cocq d'Armandville, gelegen in Austerlitz (gemeente Zeist) geboren waren twee kinderen, een van het mannelijk en een van het vrouwelijk geslacht, genaamd: Victor Louis Charles en Hortence Marie Vergenie. De moeder van de pasgeborenen was: Anne Françoise Gravelle dei Vallées, echtgenote van Pierre Francois Denis le Cocq d'Armandville, buiten beroep, *wonende te Amsterdam*. Als getuigen had de aangever Johannes Klomp laten verschijnen: Theodorus

Sluyters, oud 51 jaren, landman en Frans Hendrik van Heys, oud 50 jaren, timmermansknecht, beiden wonende te Austerlitz.

Hierbij kan nog worden vermeld, dat in Austerlitz, in het huisje nr. 13 woonachtig was Marie Louise Gravelle dei Vallées, geboren te Amsterdam, in 1790 gehuwd met Ursus J. Wiss. Deze Marie L. Gravelle dei Vallées zal vermoedelijk de zuster zijn geweest van Anne Francoise Gravelle dei Vallées, gehuwd met Pierre F. D. le Cocq d'Armandville.

Meermalen is beweerd, dat de voorvader van de tegenwoordige *de Sain's*, oorspronkelijk „du Sain”, een krijgsman van het Franse leger moet zijn geweest, welk leger in het Napoleonkamp onder Austerlitz verbleef. Deze bewering vond zijn oorzaak in de Franse geslachtsnaam en in het feit, dat de De Sain's in de buurtschap Austerlitz woonachtig waren. Men is hierdoor echter op een verkeerd spoor geraakt. Bij onderzoek is namelijk gebleken, dat De Sain's afkomstig zijn uit Zeeland of Zuid-Holland. Jacobus Johannes de Sain, geboren de 14 November 1799 te De Briel; Theodorus Franciscus de Sain, geboren in 1800 te Zierikzee; Theodorus de Sain, geboren 28 April 1802 eveneens te Zierikzee en Felox Alexander de Sain, geboren in 1804 te Brouwershaven.

Van *Jacobus Johannes de Sain*, geboren de 14 November 1799 te De Briel, is bekend, dat hij gehuwd was met Catha Christina Priller, geboren in 1802 te Leiden. Het eerste kind uit dit huwelijk was Marie Theresia Johanna de Sain, geboren op 23 februari 1831 te Zeist. Het behoeft ons daarom ook niet te verwonderen, dat uit de archiefstukken, betrekking hebbende op Austerlitz, over het tijdvak 1804 t.m. 1815, de naam: „De Sain” niet voorkomt. Na zich door handenarbeid te hebben opgewerkt, is een van de De Sain's een café gaan exploiteren. Uit dit café is later de welbekende uitspanning „London”, thans „Oud-London” aan de Woudenbergseweg, ontstaan.

In fragmenten over de geschiedenis van Austerlitz wordt ook de naam Lamoré nog al eens genoemd. Lamoré moet evenals De Sain een krijgsman van het Franse leger - verblijvende in het Napoleonkamp onder Austerlitz - zijn geweest. Deze Lamoré zou met een meisje uit de omgeving van Austerlitz gehuwd zijn.

Nazaten verblijven nog in de buurtschap, doch dat zij afstammelingen zijn van een Franse krijgsman moet ten stelligste worden tegengesproken daar bij onderzoek is gebleken, dat de voorvader van de Lamoré's in 1685 als Hugenoot uit Frankrijk gevlucht is naar ons land.

Telde de bevolking van de buurtschap Austerlitz in 1812 235 inwoners, in 1831 was dit aantal terugelopen tot 191. Deze teruggang ging in 1832 door en wel in die mate dat in één jaar tijds het aantal verder terugliep tot 168, dus een vermindering van 23, wat voor Austerlitz niet gering was te noemen.

Later ziet men een geringe stijging van de bevolking en wel zó dat een kwart-eeuw het aantal inwoners toenam met 91; hierdoor bedroeg het in 1845 259; een gemiddelde toename dus van 4 personen per jaar. Het aantal woningen bedroeg in 1845 47, waaruit kan worden geconcludeerd, dat in iedere woning gemiddeld 5 personen waren gehuisvest.

Op 18 April 1851 werd in de vergadering van de gemeenteraad van Zeist het nodig geoordeeld een verordening in het leven te roepen betreffende de verdeling van de gemeente in wijken. Austerlitz werd ingedeeld als Wijk H. Kort

hierna, op 4 September 1851, had opnieuw een verdeling plaats en werd Austerlitz ingedeeld als „Wijk H. Het *Kamp* van Austerlitz”, een aanduiding, die niet juist was. De aanduiding „Buurtschap Austerlitz” was beter op zijn plaats geweest.

De nummering van de huizen in Austerlitz had bij opvolging plaats. Met een even en oneven zijde, zoals dit tegenwoordig het geval is, werd geen rekening gehouden. Nu dit was ook niet nodig; men wist elkander in de buurtschap wel te vinden. In 1851 waren in de buurtschap wel straat aanduidingen bekend t.w. de historische benamingen: Oude Postweg, Austerlitzseweg, Vinkebuurt, Waterlooweg en Schoolweg, welke wegen echter niet door straatborden werden aangeduid. Na een tijdsverloop van ruim 120 jaren kwam hierin verandering. Op 6 October 1925 deelden Burgemeester en Wethouders aan de Gemeenteraad over het geven van namen aan wegen in Austerlitz mede, dat tot 1925 de gebouwen in de buurtschap voor de bevolkingsadministratie doorlopend genummerd waren, zonder daarbij namen van wegen te noemen. Reeds geruime tijd bleek deze manier van nummeren moeilijkheden op te leveren, vooral in 1925, in verband met de nieuwbouw aan de Austerlitzseweg. Het was dan ook de bedoeling van Burgemeester en Wethouders met het bestaande systeem te breken en de gebouwen te nummeren aan de bestaande wegen. (Oneven nummers links, even nummers rechts). Aangezien er echter een drietal wegen waren, welke geen naam hadden, werd voorgesteld aan deze wegen een naam te geven en wel aan:

1. de weg, lopende van de Vinkebuurt langs de school, evenwijdig met de Austerlitzseweg, tot aan de te noemen Weideweg, de naam: *Schooldwarsweg*;
2. de weg, lopende van de Austerlitzseweg in N.O. richting evenwijdig met de Schoolweg, de naam: Weideweg;
3. de weg, gelegen tussen en evenwijdig lopende aan de Austerlitzseweg en Waterlooweg, de naam: „Marmontweg (deze benaming had moeten zijn: „*De Marmontweg*”).

Ten slotte werd voorgesteld de naam Vinkebuurt te veranderen in *Gramserweg* om verwarring te voorkomen met de Vinkebuurt, gelegen nabij de Rijnsoever. Dit voorstel werd door de gemeenteraad ongewijzigd aanvaard.

Daar de bevolking van de buurtschap Austerlitz sinds 1812 deel uitmaakte van de gemeente Zeist, was het niet meer nodig een afzonderlijke bevolkingsboekhouding van Austerlitz aan te houden. Aan de hand van de uitslagen der volkstellingen - welke om de tien jaren gehouden werden - en tussentijdse tellingen kon van 1839 af de loop van de bevolking van Austerlitz worden nagegaan. Het aantal inwoners bedroeg in:

1839	220;	1849	279;	1859	418;
1869	439;	1879	411;	1889	400;
1930	647;	1939	975;	1949	1269;

Per 1 Januari 1954 werd de bevolking geschat op 1400 inwoners.

Openbare veiligheid

Als men de geschiedenis van de openbare veiligheid in de buurtschap Auster-

litz nagaat dan komt men tot de conclusie, dat het grootste gevaar te duchten was van het ontstaan van brand. Zo zien wij uit een schrijven aan Gouverneur van de Provincie Utrecht d.d. 20 Juni 1814 van Aart van den Brink, oud 57 jaren, landbouwer, wonende in Austerlitz, dat in de nacht van 16 op 17 Mei 1814 het huis, door Van den Brink voornoemd bewoond en behorende aan P. S. van Oosthuysse te Driebergen, door: „den Brand is in Den Assche geleyd” en zijn gehele inboedel als huisraad, klederen en boerengereedschappen door vlammen werd verteerd, waardoor hij en zijn gezin in de grootste armoede werden gedompeld. De getroffene deelde mede het op prijs te zullen stellen indien hij door milddadige giften in staat zou worden gesteld de kost voor zijn gezin te verdienen en verzocht daarom met eerbied, dat het Zijne Excellentie mocht behagen hem permissie te verlenen om binnen de provincie Utrecht „eenige penninge te moge collekteeren, om Waar het mogelijk zoo niet geheel ten minste zijne Ramp te leenigen en zich Eenige Maaten Harsteld te zien”. Daar Aart van den Brink de schrijfkunst niet machtig was werd hij „present” verklaard door J. A. Geelkerken. Tevens werd dit adres bekrachtigd voor de Adjunct Burgemeester van Zeist (A. Verdonk) en wel door: Abraham van Ee, Cornelis Baayens, Peter Scherf en Johannes Meiske, allen woonachtig in de buurtschap Austerlitz.

Voorts blijkt uit het Kopyboek van Brieven van Zeist van 4 Januari 1831 tot 1 Mei 1834, dat op Zondag 22 April 1832 zeer vroeg in de morgen de pottenbakkerij van F. A. Hubert, staande in Austerlitz, geheel afbrandde. Het was niet mogelijk geweest enige hulp uit Zeist te zenden. De brand nam zo snel toe, dat zelfs de bijstand uit Austerlitz bijna van geen betekenis was. Waaraan het ontstaan van de brand moest worden toegeschreven kon niet worden geconstateerd. De Burgemeester van Zeist, ter plaatse aanwezig, hield een locale inspectie en liet door de personen, die de brand het eerst hadden ontdekt, verklaringen afleggen, welke in het proces-verbaal werden vastgelegd en stelde de Officier van Justitie te Amersfoort hiervan in kennis.

Bij schrijven d.d. 27 April 1832 nr. 109 deelde voornoemde Officier aan de Burgemeester mede, dat de Heer F. A. Hubert, breedvoerig over deze brand had gesproken en dat deze verklaard had (ofschoon ongenegen zulks bij proces-verbaal te doen) dat de brand met geen mogelijkheid in de oven van de fabriek kon ontstaan zijn daar de oven des morgens reeds was uitgegaan en dat Hubert des avonds het gebouw nog bezocht had, zonder iets te ontdekken. Het was alzo bij hem zeker, dat de brand was aangestoken en ofschoon niemand kunende en willende beschuldigen, verzocht hij, dat de Justitie het oog zou houden op de persoon Gerardus Staats, knecht bij de pottenbakker Slee buiten de Tolsteegpoort te Utrecht, welke vroeger bij Hubert gewoond had en die men zowel voor als na de brand in Austerlitz gezien had. Deze Staats zou zich aldaar dubbelzinnige woorden hebben laten ontvallen, welke aanleiding tot de geuite vermoedens gaven.

Door het ontbreken van het overtuigend bewijs nam hiermede deze onverkwikkelijke aangelegenheid een eind.

Hoe onverkwikkelijk voormelde affaire was, het voorgevallene bij de heidebrand op 28 April 1841 doet daarvoor niet veel onder. Zo lezen wij in het gemeentearchief, dat op 28 April van gemeld jaar de Burgemeester van Zeist

aan de Gouverneur van de Provincie Utrecht kennis gaf van een heidebrand, die in de omliggende gemeenten een grote omvang had genomen. Om half vijf des namiddag kreeg zijn Edelachtbare bericht, dat naar de zijde van Amersfoort brand was ontstaan. Dadelijk begaf hij zich daarheen en zag, dat de brand woedde op het landgoed van de Heer Stoop en op „Wallenberg” en dat reeds een aantal personen met het blussen bezig was.

Betrekkelijk vlug was deze heidebrand geblust, want reeds om half zes was men deze bij het landgoed van de Heer Stoop meester. Ook op „Wallenberg” was bij het vertrek van de Burgemeester om zeven uur de brand zo goed als geblust, doch het heideveld van Soest, Amersfoort en Leusden stond nog in „lichte laaie”. Anderhalve week had hier de heidebrand reeds gewoed en wel van Maandag 19 April af. Ofschoon de Burgemeester hoopte dat men dit grote gevaar te boven was, bleef het, zoals hij in de brief aan de Gouverneur opmerkte, een verschrikkelijk iets, dat men gegronde redenen had om aan te nemen, dat deze brand door schaapherders aangestoken was, alleen met het oogmerk om nieuwe heide te bekomen.

Door deze brand ontstond er over het blussen van een perceel heide verschil van mening tussen de Burgemeester van Zeist en een zekere Cornelis Nieuwenhuizen en wel in die mate, dat verschillende autoriteiten in deze aangelegenheid betrokken werden. De kwestie gaf aanleiding tot een uitvoerige correspondentie tussen de dignitarissen, waarvan hieronder de brieven in afdruk worden weergegeven.

De eerste, die de aandacht op het meningsverschil ten aanzien van de heidebrand vestigde was de Burgemeester van Leusden, die d.d. 2 Mei 1841 aan de Gouverneur van de Provincie het volgende schreef:

„Leusden, den 2 Mei 1841.

Naar aanleiding van UExcell. missive van den 29 April j.l. nr. V. AZ., heb ik de eer UExcell. te berigten, dat dinsdag avond, ongeveer te zes ure op den Leusderberg heidebrand is ontstaan, na dat dit de avond tevoren op de daar aangrenzende Amersfoortschen berg had plaats gehad, dat zoodra de eerstgenoemde brand in de gemeente is bekend geworden, als naar gewoonte de klok is getrokken, waar op terstond een aantal personen zijn opgekomen, met behulp van welken dan ook des avonds ten elf ure van dien dag, die brand is gebluscht geworden. Den volgenden dag zijnde Woensdag den 28 April j.l. is wederom heidebrand op den Amersfoortschen berg ontstaan en overgeslagen op den Leusderberg als wanneer terstond wederom een genoegzaam aantal personen op het luiden der klok tot blussing der brand is opgekomen en ook werkelijk door hun is gebluscht geworden, waar bij echter heeft plaats gehad dat toen de brand zich in de nabijheid van de gemeente Zeist uitstreckte, op welk een aantal personen uit de gemeente geposeerd stonden zonder de minste hulp aan te brengen, een dier personen over de aardwal welke de gemeente Leusden van Zeijst scheidt is gekomen en uit naam van den Hr. Burgemeester van Zeijst aan de blusserende personen heeft verboden met de blussing voort te gaan, hetwelk echter niet is gestaakt geworden, maar mede is vervolgd, tot op dat punt de brand geëindigd was; dat mijne ingezetenen zich als toen naar een ander punt begeven hebbende, kort daar op hebben bespeurd dat door eenige

van de personen op Zeijster grondgebied geposteerd op een der scheidende punten welke van de Leusderberg nog niet afgebrand waren en in de nabijheid van de Zeisterheide of liever de bosschen van den Heer Van Bern gelegen zijn, het vuur is overgeplant geworden en dat op de verwijtingen deswegens door die van Leusden gedaan, sommige van die zich op de Zeistergrond bevindende personen, zich op Leusdens grondgebied hebben begeven en niet alleen getracht hebben daar alleen het blussen te beletten, maar zelfs hebben getracht twist te doen ontstaan, hetwelk echter door mijne ingezetenen is ontweken.

Van dit alles heb ik eerst gisteren van het College van geërfden van den Leusderberg kennis bekomen en heden de opgave van deszelfs buitengewoon beëdigde veldwachter de meerdere bijzonderheden en de namen van een aantal personen vernomen, uit een door hem daarvan opgemaakt rapport, hetwelk ik aan de Heer Officier van Justitie bij de Arrondissementsregtbank te Amersfoort zal indienen.

Dat ik van deze heidebrand niet eerder aan UExcell. heb kennis gegeven is eensdeels daarin gelegen, dat eene heidebrand als eene zeer gewone zaak in deze en de naburige gemeenten, niet door mij als buitengewoon voorval is beschouwd geworden, en andersdeels dat de heide onder Leusden als het eigendom van een aantal daar aangelegen geërfden door hun zelve wordt beheerd en steeds sedert ongeheugelijken tijd in geval van brand op dezelfde door hun voor de blussching wordt gezorgd”.

De Burgemeester van Leusden,
(get.) C. W. Scheltus

Deze brief van de Burgemeester van Leusden werd door de Gouverneur van de Provincie Utrecht om bericht in handen gesteld van de Burgemeester van Zeist, die het volgende hierover opmerkte:

„Zeist, 6 Mei 1841.

Op den brief van den Heer Burgemeester van Leusden van de 2den Mei j.l. no. 5 (in mijne handen gesteld bij apostille van den 3 Mei j.l. no. 8 AZ) diene het volgende tot berigt:

Wanneer men die missive leest, zoude men al spoedig op het denkbeeld komen, dat de Zeijster bij den brand, welke Woensdag den 28 April op de heide heeft plaats gehad, niet alleen werklooze aanschouwt gebleven zijn, denzelfden op de grenzen der gemeente rustig aanzieude, maar zelfs, dat zij tot deszelfs verdere verspreiding hebben medegewerkt.

Geheel anders echter heeft het geval zich toegedragen.

De brand heeft zich niet tot op de grenzen bepaald maar er zijn op dien dag onder mijne gemeente bij de veertig bunders heide afgebrand, ook vijf bunders sparrenbosch van het goed Wallenberg, mij toebehorende, alsmede een aantal bunders heide en sparren van den Heer Stoop, onder de gemeente Woudenberg, waardoor eene niet onaanzienlijke schade is veroorzaakt.

Men heeft tot het blusseren van dezen branden al zijne krachten moeten inspannen en daarmede de handen vol gehad zonder dat men daar in door de Leusders is geholpen.

Gelijk ik de eer gehad heb, U.Ed.Gestr. bij mijnen brief van den 28 April II. nr. 73 te melden, begaf ik mij, zoodra ik berigt van den brand ontving, dadelijk derwaarts, om order op het blusseren te stellen.

Toen men denzelven op Wallenberg meester was, stond nog een stuk daarnaast gelegen heide grenzend aan het Freekerspoor, het punt door Ued.Gestr. 's nachts zelf in ogenschouw genomen, en groot ongeveer drie bunder, in vlam. Deze brand dreef Wallenberg aan. Daar er nu weinig onafgebrande heide in de nabijheid van dit landgoed meer over was, en ik op dit punt eene genoegzame magt van menschen bijeen had, om geen gevaar behoeven te duchten, vond ik het raadzaam, die heide maar te laten afbranden, en gaf dit aan mijne lieden te kennen. Ik werd hiertoe bewogen door vrees, dat men dezelve anders wellicht den volgende dag weder zoude aansteken. Dat deze vrees niet ongegrond was, is daaruit gebleken, dat Vrijdag en Zondag daarop volgende weder heidebrand is geweest, op welken laatsten dag vrij wat Sparrenbosch onder de gemeente Soest moet zijn in asch gelegd.

Terwijl mijne manschappen nu op den wal van het Goed Wallenberg de wacht hielden om den brand in het daar gelegen heiveld gade te slaan, en ik mij inmiddels naar een ander punt had begeven, kwam de Jager van den Wel.ed. Achtb.Heer van Walcheren, zekere Cornelis, bijgenaamd roode Kees met andere Leusders in dat veld, om den brand te blusschen. Een mijner lieden gaf hem toen te kennen, dat ik verzocht had, die heide maar te laten afbranden, omdat dit toch geen kwaad kon, doch genoemde Cornelis was van een ander gevoelen, zeggende al vloekende en geweldig tierende, dat die brand moest worden uitgeslagen; dat het maar eigenbelangzoekers waren die dit niet deden; dat de Burgemeester Van Bern een schelm was, en dergelijke smaadredenen meer, hetwelk aanleiding gaf dat eenigen der aanwezigen, hier over gebelgd, hem ook een hartig woord toespraken en hem onder anderen te kennen gaven, dat zoo hij iets te zeggen had, hij zich dan bij mij kon vervoegen, daar ik zelf op de heide was, hetwelk hij nogtans niet heeft gedaan.

Gerrit ter Maten, bergbode van Leusden, die zich zeer bezadigd gedroeg was ook van meening dat men dit stukje heide gerust, zonder eenig gevaar, kon laten afbranden.

Daar echter de gemelde Cornelis zijn gevoelen doordreef, hebben de Zeijsters ook geholpen dit stuk uit te slaan, want dat ik orders zoude gegeven hebben dit te verbieden is geheel bezijden de waarheid.

Dat zij den brand daarna weder op andere punten zouden hebben aangestoken is mede onwaar; in tegendeel zij zijn genoemde Jager gevolgd en hebben zich ook op den Leusderberg met blussen onledig gehouden. Ik zelf heb mij eerst tegen de avond naar huis begeven, om Ed.Gestr. berigt van den brand te zenden; doch den veldwachter van der Linden op de heide achter gelaten, om op alles een wakend oog te houden.

Dat het bovenstaande overeenkomstig de waarheid is kunnen behalven de veldwachter van der Linden getuigen Bart Blaauwendraad, landman, Evert Kooij, opziener der Jagt van Mevrouw van Oosthuysen en Gijsbert Bloemendaal, landman, de twee eerste genoemden onder Zeist en de laatstgemelde onder Woudenberg woonachtig, benevens een aantal anderen wier namen, des gevorderd kunnen worden opgegeven.

Ik houde mij overtuigd dat mijn ambtgenoot te Leusden, wanneer hem de zaak in derzelfer ware toedragt was voorgesteld, geene klagten tegen de Zeijsters zouden hebben ingebracht. Indien zijn Ed. zich ook op het terrein bevonden en het gevaar gezien had, waar aan de landeigendommen bij een heidebrand zijn blootgesteld; dan vertrouw ik, dat zijn Ed.Achth. zoodanige brand geen gewoon geval zoude genoemd hebben, maar veeleer het aansteken van denzelven als eene Strafbare daad zoude hebben beschouwd, tegen welke niet genoeg kan worden gewaakt.

Bij deze gelegenheid doe ik U HoogEd.Gestr. toekomen de kopy eener missive welke ik omtrent dit onderwerp aan U HoogEd.Gestr. voorganger, den Heer van Toulon, heb geschreven, doch waarvan ik nader niet heb vernomen.”

De Burgemeester van Zeijst,
(get.) Van Bern

Deze onverkwikkelijke aangelegenheid werd besloten doordat de Burgemeester van Zeist, op verzoek van de Officier van Justitie te Amersfoort, het volgende antwoord gaf:

„Mij bij den HoogEd.Gestr.Heer Staatsraad gouverneur dezer provincie hebbende moeten verantwoorden op een missive van den Heer Burgemeester van Leusden houdende gelijke klagte als in het hier bijgaande Rapport van de veldwachter dier gemeente vervat is, heb ik gemeend niet beter aan U Edel Achth. verzoek om berigt te kunnen voldoen, dat UEd.Achth. een afschrift van mijne brief aan ZijnHoogEdelGestr. doen toekomen.

U Ed.Achth. zal uit denzelven zien, dat ik niet *verboden* heb den brand in het stukje heiveld naast Wallenberg te blusschen, maar om redenen, in het berigt vermeld, alleen had *verzocht* hetzelfde te laten afbranden. Daartegen heeft zich verzet de zogenaamde *Roode Kees* (denkelijk Cornelis Nieuwenhuizen in het Rapport van den veldwachter onder de getuigen op te geven) welke zich bij die gelegenheid op eener hoogst onbescheiden wijze heeft uitgelaten en al spoedig tot eene vechting hebben aanleiding gegeven zo hij zich over iemand te beklagen had gehad, had hij zich bij mij kunnen vervoegen, daar ikzelf op de heide tegenwoordig was.

De buitengewone veldwachter, die het rapport heeft opgemaakt (zeker op aandrang van anderen) heeft zelf aan Blaauwendraad verklaard, dat hij er niets in zag, dat dit stukje heide afbrandde.

Dat de Zeijsters den brand, nadat die gebluscht was, weder zouden hebben aangestoken, is onwaar. Ieder die bij eene heibrand is tegenwoordig geweest, dat smeulend gebleven hei of graspol, aan den wind blootgesteld, spoedig weder ontvlamt, en alzo de heide opnieuw in brand zet, of wel dat de brand door den wind van het eene veld in het andere overslaat, zonder dat dit, door den rook, zo spoedig wordt opgemerkt.

Ik vertrouw, dat mijn nevensgaande brief UE.Achth. zal overtuigen dat er van onze kant niet het minste is gedaan dan hetgeen door de omstandigheden vereischt werd”.

De Burgemeester van Zeijst,
(get.) Van Bern

Uit geen enkel gegeven in het archief der gemeente Zeist blijkt dat in het verleden brandblusmiddelen in de buurtschap Austerlitz aanwezig waren. Brak er brand uit dan trachtten weerbare mannen van de buurtschap deze in zijn beginstadium te blussen door met een schop zand op het vuur te werpen. Was er water in de onmiddellijke nabijheid dan werd dit vanzelfsprekend ook gebruikt. De brand werd in de kom van de buurtschap aan de bewoners bekend gemaakt door het luiden van een bel.

Had men bij een brand in Austerlitz hulp van een brandspuit nodig, dan was men daarvoor op de gemeente Zeist aangewezen. Te paard begaf men zich dan zo snel mogelijk naar de Burgemeester van Zeist om het uitbreken van de brand te melden. Hierna gaf de Burgemeester last aan de brandmeester om zich direct met zijn manschappen en brandspuit, bespannen met paard, naar de plaats des onheil te begeven. Het laat zich indenken, dat door de langzame berichtgeving en het vervoer de hulp in vele gevallen te laat kwam. Daarom probeerde men de brandproblemen in Austerlitz zelf maar op te lossen.

Ten opzichte van het aanschaffen van brandblusmiddelen was het Gemeentebestuur actiever voor Zeist zelf dan voor de buurtschap. Zo zien wij uit een brief van de Burgemeester van Zeist aan de Gouverneur van de Provincie d.d. 27 Januari 1830 nr. 33, dat er geen verandering in den jare 1829 in het brandwezen of de brandblusmiddelen was gekomen. Wel werd er op gewezen, dat binnen afzienbare tijd een „Brand Reglement” ter goedkeuring aan de voornoemde Gouverneur zou worden gezonden en dat er voor een der brandspuiten een nieuwe slang besteld zou worden. Echter over het brandwezen in de buurtschap Austerlitz werd niet gesproken. Wel werd in dit verband over Driebergen en Sterkenburg mededelingen gedaan. Zo werd over Driebergen naar voren gebracht, dat dit Gerecht hulp van Rijsenburg of Zeist kon bekomen en dat het Gerecht Sterkenburg niet in staat was brandblusmiddelen aan te schaffen. Had men gedacht dat bij de reorganisatie van de brandweer in Zeist in 1839 tevens het probleem van de brandblusmiddelen in Austerlitz ter sprake zou komen dan kwam men wederom bedrogen uit. De reorganisatie kwam hier op neer, dat voor Zeist een grote spuit werd aangeschaft, welke als zuig- en perspomp tegelijk werkte en in één minuut 400 kan (liter) water kon uitstoten tot een hoogte van 32 ellen (\pm 22 meter) maar... Austerlitz zou misschien bij een volgende reorganisatie aan de beurt komen. Nadat men jaar in jaar uit bij de bestrijding van branden op de oude voet was doorgegaan, mocht Austerlitz zich in 1926 er op verheugen, dat het College van Burg. en Weth. van Zeist in zijn vergadering van 3 Februari 1926 besloot de gemeente-architect opdracht te geven tot het maken van vier groepen van drie putten en wel zo, dat elke groep drie putten bevatte met een inhoud van 5 m³ voor iedere put. Voorts ging men over het vestigen van een brandweerpost, waarbij een pomp werd geplaatst op het terrein gelegen nabij de woning nr. 17, van wijlen A. Ansink, aan de Gramserweg. In de brandweerpost werd in 1926 één handbrandspuit ondergebracht met de nodige uitrusting, terwijl als brandweerpersoneel door Burg. en Weth. werden aangesteld:

Johs. van de Haar, Chef; A. C. van de Haar, Chr. van Soesbergen en G. J. Mayer, spuitgasten.

Deze handbrandspuit met uitrusting verdween toen in 1941 overgegaan werd

tot de aanleg van waterleiding in de buurtschap. Het gevolg hiervan was, dat het Gemeentebestuur besloot tot het vestigen in Austerlitz van een waterleidingstation waaraan werd toegevoegd een handwagen, voorzien van slangen, straalpijpen, kaarslantaarns en schoppen.

In de oorlog werd ten behoeve van de luchtbescherming de in 1941 naar de brandweergarage te Zeist overgebrachte handbrandspuit met uitrusting weder naar Austerlitz gebracht en geplaatst in de schuur van Chr. van Soesbergen aan de Oude Postweg. Later ging deze handbrandspuit weder naar Zeist terug.

Na de oorlog kwam de buurtschap in het bezit van een zgn. luchtbeschermingspuit, merk Baby-Ford, met een capaciteit van 800 liter per minuut, voorzien van het nodige brandweermateriaal. Deze spuit, die eigendom was van het Rijk, moest echter al spoedig weer aan het Rijk worden afgestaan. Voor het waterleidingstation werd overgegaan tot het aanschaffen van een materiaalwagentje. Een verbetering was het dat tot aankoop werd overgegaan van een motorspuit, merk D.K.W. met een capaciteit van 800 liter per minuut. Toen ook deze spuit naar Zeist werd teruggevoerd kwam hiervoor in April 1954 een brandweer-automobiel met motorpompinstallatie in de plaats en zo kreeg de buurtschap Austerlitz dan tenslotte een goed uitgeruste motorspuit, waarbij vanzelfsprekend van het personeel meer technische kennis verlangd werd. Door het College van Burgemeester en Wethouders werd als hoofdbrandwacht aangesteld: J. W. J. v. d. Haar en als brandwachten respectievelijk: T. de Haan, L. v. d. Linden, C. v. Nieuwenhuizen, W. A. Rensen, J. H. M. Soesbergen en H. v. Tent. Voor het werk, dat dit vroeger aangesteld brandweerpersoneel voor de buurtschap heeft gedaan, komt nu zeker een woord van dank toe waarbij wij niet mogen vergeten de weerbare mannen, die vroeger vrijwel zonder hulpmiddelen hun gehele persoon hebben ingezet om branden zo goed mogelijk te bestrijden.

De Marmont

De initiatiefnemer tot de bouw van de Pyramide van Austerlitz en de stichter van de buurtschap is de luitenant-generaal van de Franse en Bataafse troepen, Auguste Frédéric Louis Vieusse *de Marmont* geweest, die tijdens het kampement van de troepen op de heidelanden (Austerlitz) in 1804 verblijf hield op Huize „Spar en Dal”¹⁾ te Rijzenburg, waarvan eigenaar was de schatrijke hollander Pieter Judocus van Oosthuyze, leverancier van uniformen aan het leger van Napoleon I.

Toen De Marmont op „Spar en Dal” logeerde, had hij de leeftijd van dertig jaren. Uit de kleine adel geboren, omhelsde hij de beginselen der revolutie, waarin hij zijn opkomst zag. Om zijn doel te bereiken ging hij naar de officiers-school in Dyon en maakte daar kennis met Bonaparte, die op de school een uitmuntend leerling bleek te zijn. Later diende De Marmont met Bonaparte in Toulon, waardoor de vroeger reeds enigermate ontstane vriendschap werd versterkt. Het gevolg hiervan was, dat De Marmont als officier ten strijde trok naar Italië en Egypte.

Daar De Marmont zowel als officier als in andere ambten grote bekwaamheid aan de dag legde, kon hij niet begrijpen waarom Napoleon hem bij bevorderingen

1) Thans „Sparrendael” te Driebergen-Rijsenburg.

passeerde. Tijdens zijn verblijf in het kamp van Austerlitz was hij hiervoor zeer verstoord. Toch vergat Napoleon De Marmont niet; hij gaf hem later de rang van maarschalk en de titel van Hertog van Ragusa, waarvoor De Marmont voor zijn Keizer vocht tot de laatste defensieve campagne van 1814.

Toch... toen de zoon van Napoleon, de arme „Koning van Rome”, Marmont later te Weenen trof, draaide hij de maarschalk de rug toe en het woord „lafaard”, misschien het woord „verrader”, had de jongeling, zoal niet op zijn lippen, dan toch in zijn hart. Wat had De Marmont gedaan?

In de laatste slag voor Parijs hield De Marmont met zijn legercorps de sterkte Essonne bezet. Over de bezetting zeide Napoleon tot zijn generale staf: „Daarheen (Essonne) zal zich alle kuiperij en al het verraad richten, dus heb ik er De Marmont gezet, het kind, dat ik in mijn eigen tent heb opgevoed”. De Marmont echter liet zich overhalen tot het spelen van een politieke rol: hij gaf Essonne bij geheim tractaat prijs. Napoleon, die nog gehoopt had de kroon te behouden voor zijn zoon, beklaagde zich met de woorden: „Marmont geeft me de genadeslag”.

In zijn Mémoires (1856) geeft De Marmont echter de schuld aan zijn generaals. Wat hij ook voor zijn verdediging heeft aangevoerd, de Fransen hebben De Marmont zijn ondankbaarheid jegens Napoleon nooit vergeven.

Na het herstel van de dynastie van de Bourbons in 1815 werd De Marmont voor zijn diensten door Lodewijk XVIII (geb. 1755 overl. 1824) de rang toegekend van garde generaal. Van de opvolger van Lodewijk XVIII, Karel X, die regeerde van 1824-1830, kreeg hij in 1830 de opdracht de revolutie te onderdrukken. Hij deed zijn best, doch het gelukte hem niet en toen hij dit bekende, antwoordde de Hertog d'Angoulême: „Wil je ons verraden, zoals je hem (Napoleon) verraden hebt?”.

De Marmont verried hem niet: hij vergezelde Koning Karel X, in ballingschap en zag Frankrijk nooit terug. De krijgsman (De Marmont) van Napoleon I, Lodewijk XVIII en Karel X stierf in 1852 te Venetië na voltooiing zijner gedenkschriften. In die mémoires toont hij zich, zoals hij was: een knap officier, maar een querulant, een bitter man, die zijn verdiensten nooit voldoende beloond vond en die te zeer verliefd was op zichzelf en zijn eigen glorie om een echte vriend of een trouwe dienaar te zijn.

Meester Gramser

Een bekende persoonlijkheid in het gemeenschapsleven van Austerlitz is ongetwijfeld Izaak Johannes Gramser geweest. Deze „meester Gramser”, zoals hij destijds bij de inwoners in de buurtschap bekend stond, werd geboren te Neder Asselt in Gelderland op 28 September 1816. Hij beleed de Ned. Hervormde godsdienst en was gehuwd met Lyntje van Iperen, geboren op 25 Maart 1819 te Rijswijk in Zuid-Holland. Een van zijn dochters Marie Johanna huwde op 12 Januari 1833 met Antonie Ansink, de bekende onderwijzer aan de Openbare lagere school te Austerlitz, die in de buurtschap overleed op 2 April 1952, in de ouderdom van 91 jaar.

Uit het bevolkingsregister blijkt, dat Izaak Johannes Gramser zich in 1844 in de buurtschap Austerlitz vestigde, komende uit de gemeente Driebergen (thans

Driebergen-Rijsenburg). Deze vestiging was het gevolg van zijn benoeming tot onderwijzer aan de school te Austerlitz bij besluit van de gemeenteraad van 6 Mei 1844.

Bij deze benoeming overwoog de gemeenteraad: „dat het bij de eerste benoeming van een onderwijzer van belang te achten is dat dezelve met de stand van zaken in gezegde buurtschap (Austerlitz) enigermate bekend is: dat de persoon van Gramser, thans ondermeester te Driebergen, sedert een geruimen tijd bij proefneming zich enige uren in de week met het onderwijs van de jeugd heeft onledig gehouden en die blijkens acte de rang (van onderwijzer) bezit.”

Deze „acte” van algemene toelating tot schoolonderwijzer van de derde rang (tegenwoordige onderwijsakte) werd aan I. J. Gramser door de Provinciale Commissie van onderwijs in Gelderland op 14 October 1834 afgegeven en was ondertekend door P. C. van Woelderen, Vice Voorzitter en H. H. Donker Curtius, Secretaris.

In de gemeenteraad werd er voorts op gewezen, dat de manier van onderwijzen van Gramser algemene goedkeuring had, dat er voldoende bewijzen van zijn goed zedelijk en burgerlijk gedrag bij het bestuur waren ingekomen en dat het advies van de plaatselijke commissie van toezicht te Zeist luidde om Gramser tot onderwijzer aan de opgerichte school in de buurtschap Austerlitz te benoemen.

Aan deze benoeming was geen oproep van sollicitanten voorafgegaan. In afwijking van de gewone gang van zaken bij benoemingen werd ten aanzien van Gramser aan de Districts-Schoolopziener verzocht om aan de Minister van Binnenlandse Zaken te adviseren het Gemeentebestuur van Zeist te machtigen - onder afwijking van de gevorderde formaliteiten van oproeping van sollicitanten en het houden van een vergelijkend examen enz. - over te gaan tot het benoemen van I. J. Gramser tot onderwijzer aan meergenoemde school.

Toen Meester Gramser zijn betrekking aanvaardde, hetgeen volgens de gemeente-rekening op 1 Augustus 1844 geschiedde, had hij de leeftijd van 28 jaar. Austerlitz telde toen 47 woningen en 259 inwoners. Naar globale schatting moest hij ongeveer 90 leerlingen les geven, een taak, die stellig heel veel van zijn krachten vergde. Bovendien was aan zijn betrekking nog de functie van godsdienstonderwijzer toegevoegd, met het gevolg, dat hij ook des Zondags in de school voor de klas stond; 15 jaar lang was hij met dit bijbelondericht belast.

Ook met zijn geldelijke aangelegenheden stond het er niet altijd rooskleurig voor. Om de „meester” tegemoet te komen besloot de Raad in zijn vergadering van 6 Mei 1853 met algemene stemmen: „dat de Heer Gramser, onderwijzer der jeugd in Austerlitz, een tegemoetkoming zal worden gegeven voor brandstoffen in de school.” Voor turf of andere brandstof werd hiervoor een bedrag van f 20,- per jaar uitgetrokken.

Aan de hand van de algemene tabel van het onderwijzend personeel voor het lager onderwijs in de gemeente Zeist over 1858 kan men zich een beeld vormen van het onderwijs aan de openbare school te Austerlitz. Deze tabel vermeldt, dat I. J. Gramser, onderwijzer van de 3e rang der voornoemde School, een inkomen van f 500,- per jaar had zijnde uit het particuliere schoolfonds f 450,- en uit de gemeentekas f 50,-... en, zoals voorts staat aangegeven

„de voordelen van de schoolbehoefden”. Genoemde tabel geeft tevens aan, dat er een dagschool en een avondschool was. Zo waren er in *Januari* 1858 op de dagschool: 42 jongens en 45 meisjes, op de avondschool 24 jongens en 18 meisjes en op de dag- en avondschool 6 jongens en 5 meisjes; in totaal werd les gegeven aan 60 jongens en 58 meisjes of tezamen 118 leerlingen, waarvan er 111 kosteloos onderwijs ontvingen. In Juli 1858 gaf het schoolonderwijs een ander beeld. Dit vond zijn oorzaak hierin, dat de kinderen op het land moesten werken, hout sprokkelen voor de winter e.d.

Op de dagschool waren in de zomer van 1858: 37 jongens en 46 meisjes; op de avondschool geen leerlingen en op de dag- en avondschool eveneens geen leerlingen; totaal: 83 leerlingen, waarvan er 64 *kosteloos* onderwijs ontvingen. Het schoolgeld bedroeg voor de 1e klasse . . . 20 cent, de 2e klasse . . . 15 cent, de 3e klasse . . . 10 cent per *maand*; voor de leerlingen, die kosteloos onderwijs ontvingen, werd bijgedragen door de diaconieën en gesitueerde particulieren. Voor het geven van onderwijs stond „Meester Gramser” alleen voor de grote klas. Een taak, die zijn gehele persoon eiste en wel overdag en des avonds en ook op de Zondag (godsdienstonderwijs). Voor het aanstellen van hulponderwijzers was geen geld disponibel.

Aan het slot van de tabel wordt opgemerkt, dat het schoollokaal en de woning „goed” waren en dat door de schoolcommissie in 1858 twee maal een bezoek werd gebracht.

Dat de jeugd hem na aan het hart lag, blijkt uit de jaarlijkse uitgebrachte verslagen over het schoolonderwijs in Austerlitz. Hierin wees hij ieder jaar erop, dat het lezen, schrijven en rekenen de hoofdbestanddelen waren voor de ontwikkeling van zijn leerlingen en dat het hem leed deed, dat de kennis aan de kinderen bijgebracht op latere leeftijd niet werd onderhouden; zij hadden toch in het volle leven die kennis zo van node.

Een werkzaam aandeel had Gramser in de oprichting op 6 Juli 1870 van een schoolbibliotheek. Het aantal boekwerken bedroeg: 315 - een los tijdschrift werd ook als een boek gerekend - waarvan de aanschaffingskosten varieerden van f 0,15 tot f 1,90 per boek.

Daar het in de loop der jaren voor de oud wordende „Meester” moeilijk werd aan zoveel leerlingen onderricht te geven, werd op 4 Februari 1879 aan hem toegevoegd de uit Utrecht gekomen hulponderwijzer W. A. Liefland. Voor de heer Gramser was het een verademing, dat op deze wijze zijn taak verlicht werd. De hulponderwijzer hield het echter in de buurtschap niet lang uit, want na een goed jaar reeds kwam in zijn plaats de heer A. Ansink. Op 7 Mei 1880 vestigde deze zich in de buurtschap, komende uit Rhenen.

De samenwerking tussen Meester Gramser en de ondermeester Ansink was uitstekend. Zij waren beiden mensen van eenvoudige aard en hadden een hoge opvatting van hun taak.

Daar het werk van zijn geliefd ambt voor meester Gramser te zwaar begon te worden vroeg hij aan de gemeenteraad ontslag, met ingang van 1 November 1881. Genoemd College besloot in zijn vergadering van 24 Juni 1881 aan I. J. Gramser op de meest eervolle wijze ontslag te verlenen onder dankbetuiging voor de vele diensten, welke hij in die betrekking had bewezen.

Op 23 April 1891 ging de treumare door de buurtschap Austerlitz dat de

buurtschapbewoner Gramser was overleden. Bij het ontvangen van dit bericht heerste er grote verslagenheid onder de bewoners. Op 27 April d.a.v. werd hij ten grave gedragen naar het kerkhof te Austerlitz.

Bij het graf werd het eerst gesproken door de heer J. Meerdink, loco-Burgemeester der gemeente Zeist, die namens het Gemeentebestuur met grote waardering sprak over de nauwgezette plichtsbetrachting, de trouwe ijver en de algehele toewijding, waarmede de overledene zo vele jaren zijn zo gewichtige betrekking vervulde.

Ds. Weyland, Predikant der Ned. Herv. Gemeente te Austerlitz, wees daar o.m. op in de volgende bewoordingen:

„Als op den Gods-akker mensen niet dubbel ijdel waren, had meester Gramser recht op een zerk met deze woorden:

Een wakker man

Een trouw arbeider

Een goed mensch

Zijn ziele wacht den Heer”.

Daar het hoofd der school Gramser de bevoegdheid bezat onderwijzer van de 3e rang en vanzelfsprekend daardoor een laag salaris had, stond hij bij zijn hoger gesalarieerde collega's niet hoog in aanzien, hoewel hij toch een zeer achtenswaardig mens was. Hiervoor heeft men in de Weekbode van Zeist, Driebergen en Omstreken van 2 Mei 1891 het licht laten schijnen, waaraan het volgende is ontleend:

„Van bevriende zijde wordt ons, naar aanleiding van het overlijden van den heer Gramser, medegedeeld een behartigingswaardig woord van den vroegeren Schoolopziener Rykevorsel. Deze had n.l. op een onderwijzersvergadering eens gemerkt dat sommige beter gesalarieerde collega's van den heer Gramser min of meer uit de hoogte op zijn vriend neerzagen. Daarom zei hij: Wij onderwijzers hebben allen een zware taak, maar toch niet allen in dezelfde mate eervol. Weinig zegt het betrekkelijk, een goed begonnen werk vrij goed voort te zetten; een school waar alle omstandigheden gunstig zijn goed te houden. Maar veel is het, eerst zelf den grond te moeten ontginnen, zelf te ploegen met gebrekkige werktuigen, te zaaien in een schijnbaar dorren zandgrond en toch niet te weten wanneer en wie er zal oogsten. Veel verdienste steekt er in, op een buurt waar nooit een school was, de eerste meester te zijn en dat goed te wezen; in alle stilte, zonder eenige hoop op tractementsverbetering of op roem of eer, zijn gehele leven te geven aan de jeugd. En die groote roem komt maar één onzer toe; aan mijn vriend Gramser en meteen stak hij over tafel den aldus gerechtvaardigde zijn hand toe. Eere, wien eere toekomt!”

Kort (vier maanden) na het overlijden van Meester Gramser, de vriend der inwoners en van de jeugd van de buurtschap, stierf op 14 Augustus 1891, zijn echtgenote Lyntje van Iperen, die hem in zijn werkzaam leven zo trouw had bijgestaan.

Door het Gemeentebestuur van Zeist werd zijn persoon geëerd door aan de weg in de buurtschap Austerlitz zijn naam te verbinden.